

Ігор Ніколаєв,

ORCID iD 0000-0003-3001-9717

доктор історичних наук,

завідувач кафедри філософії освіти,

теорії й методики суспільствознавчих предметів

Миколаївський обласний інститут

післядипломної педагогічної освіти

вул. Адміральська, 4-а, 54001, м. Миколаїв, Україна

igor.nikolaiev@toippro.mk.ua

ТРАГЕДІЯ ОСВІТЯНИНА АНДРІЯ АЛЕКСЕЄВА

У науковій статті, спираючись на сукупність історіографічної та джерельної бази, кримінальну справу репресованого освітянина Андрія Алексєєва, зроблено аналіз рушійних сил репресивної політики сталінського режиму проти освітянської спільноти Миколаївщини періоду Великого терору. Висвітлено роль каральних органів у придушенні альтернативних поглядів. На архівних матеріалах показано підробки інкримінації обвинувачень під час викриття так званих «контрреволюційних націоналістичних організацій». Узагальнено, що ключовою ціллю репресій було встановлення суцільної «атмосфери страху», винищення трудового потенціалу народної освіти, закріплення повного контролю над громадянами. Наукову новизну дослідження визначає наявний фактологічний матеріал. У науковий обіг уведено документальні матеріали, спрямовані на комплексний аналіз каральної політики тодішньої влади проти різних соціальних груп Миколаївщини. Розкрито специфіку і закономірності здійснення репресій на регіональному рівні.

Ключові слова: Миколаївщина; націоналістичні організації; освітнє середовище; педагогічні працівники; репресії; тоталітаризм.

© Ніколаєв І. Є., 2025

Вступ. Сучасний етап доленосного розвитку Української держави сповнений трагедіями й героїзмом, прикладами стійкості та згуртованості, актуалізує питання як історичної пам'яті та самоідентифікації, так і національно-культурного розвитку в цілому. У цьому контексті надзвичайну значущість набуває звернення до постатей, які в різні часи відстоювали ідеї українства, культурної ідентичності нашого народу, що постраждав у період проведення масових репресій. Серед них представники різноманітних категорій і груп суспільства – педагоги, наукова та творча інтелігенція, військові, робітники, селяни та інші. У цьому номері науково-методичного, інформаційно-освітнього журналу «Вересень»

уважаємо за необхідне повернути з небуття постать репресованого у 1937 році, заарештованого та розстріляного за обвинуваченням в «активній участі в контрреволюційній антирадянській націоналістичній організації» миколаївського освітянина Андрія Костянтиновича Алексєєва.

Крім етичної сторони, тематику дослідження актуалізовано пріоритетами Концепції національно-патріотичного виховання в вітчизняній освітянській системі, спрямованими на виховування ціннісних орієнтирів на основі історичної спадщини, збагачення певними деталями загальної концепції історії нашої держави. Підтримкою чого є систематизація, осмислення і комплексний аналіз згубних подій нашої

історії, до яких належать тотальні репресії періоду Великого терору 1937–1938 років, що відібрали свободу і життя безлічі простих людей, позначились на пам'яті прийдешніх поколінь.

Актуальність подальшого вивчення джерельної бази, зокрема архівних матеріалів, визначається розкриттям основних факторів функціонування тоталітарної держави, осмисленням найбільш типових фактів і явищ, виявленням основних етапів і закономірностей репресивної політики, направленої на винищення українського й інших народів, що проживали на теренах України. Наведене обґрунтовує актуальність обраної теми публікації.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Історіографія проблеми масових репресій пройшла в своєму розвитку низку етапів, кожен з яких мав свою специфіку. Так, офіційна радянська історіографія початку 50 – середини 80-х років ХХ століття відповідно до настанов ХХ з'їзду КПРС пов'язувала репресії з культом особи Й. В. Сталіна, під час яких постраждали і безвинні. Чимало наукових досліджень з окресленої тематики виходить за кордоном, авторами яких стали як іноземні, так і українськомовні історики. Однією з перших спроб комплексного підходу до поставленої проблеми стала праця професора Колумбійського університету Роберта Конквеста «Великий терор. Сталінські чистки тридцятих років». Рішуче засудження трагічного і злочинного минулого знайшло відображення на сторінках праці історика української діаспори Г. О. Костюка «Сталінізм в Україні. Генеза і наслідки».

Процеси демократизації суспільства, утвердження гласності і плюралізму другої половини 80-х років сприяли значному поживленню наукового життя, зумовивши розкриття причини, мети, наслідків сталінських репресій. Активну участь, водночас із професійними істориками, у цьому процесі відігравали громадські об'єднання, насамперед товариство «Меморіал» за ініціативи правозахисників і дисидентів.

Якісно новий етап наукових розвідок розпочався зі здобуттям державної незалежності України та прийняттям першого на пострадянському просторі Закону «Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні» в 1991 році. Концептуальною основою подальшого дослідження цього питання стали роботи українських учених першого десятиріччя новітньої державності. Виокремимо праці В. М. Даниленко та Г. В. Касьянова (Даниленко В. М., Касьянов Г. В., 1991), С. В. Кульчицького (Кульчицький С. В., 1996) та Ю. І. Шаповала (Шаповал Ю. І., 2001). Провідним дослідником тематики сталінських репресій південного регіону України став миколаївський професор М. М. Шитюк. У своїх ґрунтовних працях науковець звертається і до питання освітян Миколаївщини, репресованих у ті часи (Шитюк М. М., 2000, с. 264–265).

Протягом першої чверті ХХІ століття регіональна тематика дослідження репресивної політики відображена в низці публікацій, монографій, дисертацій.

Так, апробація результатів дисертаційного дослідження С. М. Сліпущенко містить низку публікацій з аналізом репресивно-каральної політики більшовицької влади проти наукової та педагогічної інтелігенції південного регіону України (Сліпущенко С. М., 2013, с. 123–126). Арешти, пов'язані з викриттям «контрреволюційної націоналістичної організації» в Харківському інституті народної освіти, розглядають у дослідницькій публікації М. Д. Галів та М. М. Ярушак (Галів М. Д., Ярушак М. М., 2020, с. 226–227).

Вагомим кроком дослідження регіональних аспектів репресій стало видання науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією. Миколаївська область». Наразі видано 9 і готується до друку 10-та книга серії. Відзначимо нариси таких авторів, відомих учених, як О. Г. Бажан, С. А. Кокін, Ю. В. Котляр, С. С. Макаручук, І. Є. Ніколаєв, А. А. Погорєлов, Р. Ю. Подкур, О. П. Тригуб, М. М. Шитюк та інших.

У 2021 році побачила світ колективна

праця науково-педагогічних співробітників Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти та Обласного центру пошукової та редакційно-видавничої діяльності (Голгофа правди і науки. Освітняни Миколаївщини – жертви репресивно-каральної системи, 2021). Виокремимо нарис В. А. Пархоменко (Пархоменко В. А., 2021, с. 42–46, с. 57–61), О. В. Волос (Волос О. В., 2021, с. 21–26), В. В. Гладуна (Гладун В. В., 2021, с. 46–52), О. А. Іртищевой (Іртищева О. А., 2021, с. 48–52) та інших.

У часописі «Вересень» у 2022 році оприлюднено узагальнювальну публікацію про ключові аспекти репресивної політики проти освітян Миколаївщини в період апогея переслідувань (Ніколаєв І. Є., 2022, с. 6–15). У тому ж часописі в 2024 році з'являється стаття, присвячена долі вчителя, нашого земляка, репресованого як «учасника контрреволюційної націоналістичної організації» (Ніколаєв І. Є., 2024, с. 194–201).

Проблематика масових репресій проти різних соціальних груп та верств населення півдня України, попри проведену значну дослідницьку роботу, є актуальною та потребує комплексного дослідження, оскільки на сьогодні ще не опрацьовано комплекс численних першоджерел, масив архівних та інших документів, що дозволяє відтворити історію репресій у південному регіоні України.

Метою статті є розгляд причин, масштабів, наслідків та регіональних особливостей репресій проти педагогів Миколаївської області періоду Великого терору на основі архівно-кримінальної справи А. К. Алексєєва.

Завданнями статті є :

- 1) здійснити аналіз форм, методів, історичних умов та ключових чинників репресивної політики сталінської влади проти освітян Миколаївщини протягом досліджуваного періоду;
- 2) деталізувати способи фабрикації і фальсифікації обвинувачень, спи-

раючись на введений до наукового обігу фактологічний матеріал;

- 3) визначити наслідки та вплив політичних репресій на розвиток освіти та професійної діяльності педагогів Миколаївщини.

Методологічна основа публікації базується на засадах історизму, об'єктивізму, критичному підході до джерельної бази, діалектичних принципів розуміння історичного процесу.

Виклад основного матеріалу. Аналіз архівних джерел підтверджує думку багатьох дослідників про інтелігенцію як найбільш постраждалу від репресій категорію населення. Пік катувань і вбивств припав на 1937–1938 роки. Так, поданий у тематичній монографії мартиролог жертв репресій серед освітян Миколаївщини засвідчує 157 заарештованих педагогів області в 1937 році (серед яких і Андрій Алексєєв), при загальній кількості позбавлених волі серед освітянської інтелігенції за період 20 – початку 50-х років минулого століття 404 особи (Голгофа правди і науки. Освітняни Миколаївщини – жертви репресивно-каральної системи, 2021, с. 158–208).

Діапазон інкримінованих звинувачень окреслений категорії населення був достатньо широким – це «шпигунство», «антирадянська агітація», «участь у контрреволюційних націоналістичних організаціях». Характерними були епізоди, коли заарештовували за одним обвинуваченням, а в процесі слідства додавали ще низку «злочинів». Саме таким випадком стала справа вчителя школи № 21 міста Миколаєва Андрія Костянтиновича Алексєєва, затриманого спочатку за «систематичну антирадянську агітацію», а в процесі слідства перетвореного ще на «учасника контрреволюційної націоналістичної організації».

Зазначимо, що 1937 рік виявився найбільш результативним для працівників НКВС щодо викриття «контрреволюційних націоналістичних організацій» серед освітянської спільноти новоутвореної Миколаївської області. Багато в чому знаковою стала колективна справа вчи-

теля Василя Северина, обвинуваченого в 1937 році як очільника «українського націоналістичного центру Миколаєва». Загалом за цією справою ув'язнено понад 50 осіб, 80 % із них – освітяни (Ніколаєв І. Є., 2021, с. 90–91). На сторінках часопису «Вересень» у 2024 році виходила публікація, присвячена репресованому в тому ж 1937 році за аналогічним обвинуваченням завідувачеві Первомайського відділу Районної народної освіти Василеві Митинкову (Ніколаєв І. Є., 2024, с. 194–201).

Ураховуючи, що кожне людське життя неповторне і безцінне, Українська держава в Законі «Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні» як головне завдання визначила вшанувати пам'ять усіх жертв репресій поіменно. Так само і кожна справа того періоду, незважаючи на певні шаблони, є унікальною, виокремити специфіку якої ми зробимо спробу в цій розвідці, здійснивши аналіз архівно-кримінальної справи Андрія Алексєєва.

Заарештували вчителя на підставі інформації, що з'явилась у розпорядженні місцевого НКВС, згідно з якою: «...Алексєєв систематично виказує у школі за номером 21 антирадянські висловлювання...Проводячи антирадянську агітацію серед вчителів школи, заявляв, що добре було, якби був убитий не один Кіров, а ще 8–10 радянських керівників...» (ДАМО. Ф. Р-5859, оп. 2, спр. 299, арк. 2).

Отриманої інформації виявилось достатньо для того, щоб 2 вересня 1937 року за підписом уповноваженого Миколаївського відділу НКВС сержанта державної безпеки Черненка вийшла постанова про початок слідства та обрання запобіжного заходу – арешту відносно гр. А. К. Алексєєва за «...підтримку зв'язку з антирадянськими елементами, контрреволюційну агітацію...» (ДАМО. Ф. Р-5859, оп. 2, спр. 299, арк. 9). Після чого розпочинається процес швидкого перетворення вчителя на «ворога народу», фінальною крапкою якого стане розстрільний вирок.

Зазначимо, що матеріали, пов'язані з убивством С. М. Кірова, були широко вжи-

ваними в обвинуваченнях, висунутих від каральних органів репресованим громадянам на всій території СРСР. А саме вбивство очільника ленінградської парторганізації, члена Політбюро ЦК ВКП (б) Сергія Кірова стало каталізатором початку Великого терору. Попри те, що його причини мали побутовий характер – ревності вбивці Леоніда Ніколаєва до С. М. Кірова через тривалий роман із його дружиною Мільдою Драуде, тодішня офіційна версія, спираючись на зізнання Л. В. Ніколаєва, оголосила про політичний характер злочину, що його скоїла «підпільна терористична контрреволюційна група», на чолі якої перебував так званий «ленінградський центр».

У контексті сказаного було значно посилено репресивне законодавство. Прийнято постанову Центрального виконавчого комітету СРСР «Про порядок ведення справ про підготовку і здійснення терористичних актів» (1 грудня 1934 року). Відповідно до неї було скорочено термін попереднього слідства, обвинувальний акт вручали звинуваченому напередодні розгляду справи. Касаційне оскарження, як подання клопотань про помилування, не допускали, а вирок приводили в дію у стислі терміни. 9 грудня 1934 року голова Всеукраїнського центрального виконавчого комітету Г. Петровський затвердив постанову ВУЦВК «Про внесення змін до кримінально-процесуального кодексу УСРР», де було ухвалено усі зазначені положення, що, за твердженням професора М. М. Шитюка, стало підставою для беззаконня на всі подальші роки (Шитюк М. М., 2000, с. 72).

З огляду на наведене стає зрозумілим, наскільки небезпечними для А. К. Алексєєва стали висунуті у справі звинувачення у «виправданні вбивства Кірова та підтримки терористичних актів». Ще однією обставиною, яка обтяжувала кримінальне звинувачення, стало соціальне походження вчителя – син офіцера царської армії. В анкеті заарештованого цей пункт слідчий виокремив червоним кольором (ДАМО. Ф. Р-5859, оп. 2, спр. 299, арк. 13).

Згідно з протоколом, перший допит відбувся наступного дня після арешту, 3 вересня 1937 року. На ньому А. К. Алексєєв відхилив звинувачення у «будь-яких антирадянських висловлюваннях», але слідчий почав вишукувати «компромат» у біографії. Виявилось, що рідний брат освітянина в 1918 році емігрував до Франції, на разі зв'язок із ним (листування) підтримує лише їхня мати, яка мешкає в Херсоні. На наступному допиті, 22 вересня, вчитель знову відхилив усі звинувачення, але слідчий наполягав, що активною «антирадянською діяльністю» він займається з 1935 року, про що в НКВС є відповідна інформація.

За поширеною практикою того часу, якщо на перших допитах заарештований відхиляв обвинувачення, робили на кілька тижнів перерву, під час якої з ув'язненим проводили «відповідну роботу». Сприяв цьому таємний лист ЦК ВКП (б), розісланий у 1937 році всім партійним організаціям, що дозволяв застосування тортур на слідстві. Зазвичай на допитах після такої паузи підслідчі громадяни давали вже викривальні зізнання.

Так було і з А. К. Алексєєвим. Після місячної паузи, на допиті від 23 жовтня 1937 року він визнав себе винним: «...Будучи сином царського полковника, я завжди був налаштований різко антирадянськи та проводив антирадянську діяльність, що відображалась у систематичній антирадянській агітації серед педагогів...Сутність моїх антирадянських висловлювань полягала в тому, що було б добре, якщо вбили б не одного Кірова, а водночас 8–10 осіб у різних кутках СРСР, а таких, як Ніколаєв, була б ціла група...» (ДАМО. Ф. Р-5859, оп. 2, спр. 299, арк. 19). Додамо, що тема терактів проти перших осіб держави була достатньо популярною в каральних органах. Завдяки роботі з архівними документами авторів публікації відомі приклади викриття «терористичних троцькістських угруповань» на Миколаївщині, метою яких була організація та проведення замаху на перших осіб держави, зокрема на К. Є. Ворошилова.

Визнав себе винним А. К. Алексєєв і в «контрреволюційній націоналістичній діяльності». Дізнався про неї він зі слів уже заарештованого «націоналіста» Щербаня (до справи долучено витяг із протоколу допиту Щербаня з щирим зізнанням про належність А. К. Алексєєва до миколаївської «націоналістичної організації»). У 1929 році був пов'язаний з учасниками репресованої «Спілки визволення України» (процеси над діячами цієї організації відбулись у 1930 році), зокрема педагогами Миколаївщини: М. Лагутою, З. Гудзь-Засульським, Вихтоденко, Корольчуком, братами Циганами та іншими. Освітяни після відносно короткотривалого позбавлення волі в першій половині 30-х років буремного століття здебільшого повернулися до освітянської професії, але в 37–38 роках повторно заарештовані з набагато жорсткішою мірою покарання – розстріл або довготривалі терміни ув'язнення.

Андрій Костянтинович Алексєєв з названими «педагогами-націоналістами» мав постійний зв'язок, який здійснював під час освітнього процесу або в Домі просвіти вчителів, директором якого був заарештований Зиновій Гудзь-Засульський. Для каральних органів зазначеного виявилось цілком достатньо, щоб 13 листопада 1937 року сформулювати обвинувальний висновок, за яким Андрій Костянтинович Алексєєв: «...Пов'язаний з активними учасниками антирадянської націоналістичної організації. Знав про наявність контрреволюційної організації, її методи та форми роботи. У різко вираженій формі здійснював терористичну антирадянську агітацію, спрямовану на організацію терору проти керівників партії та Радянського уряду...» (ДАМО. Ф. Р-5859, оп. 2, спр. 299, арк. 30). Наступного дня після винесення обвинувального висновку, 14 листопада 1937 року, справу передано на розгляд Трійки при УНКВС по Миколаївській області, за постановою якої ухвалено розстріл. Вирок виконано 25 листопада 1937 року (ДАМО. Ф. Р-5859, оп. 2, спр. 299, арк. 41).

Про долю розстріляного родині

Алексєєва за правилами того часу повідомлено не було. Лише в 1957 році його дружина звернулась до Прокурора Миколаївської області про перегляд справи та отримання інформації про долю її чоловіка Андрія Костянтиновича Алексєєва. Справу було переглянуто, Постановою Президії Миколаївського обласного суду визнано, що його провина за висуненими в 1937 році обвинуваченнями не була достатньо доведена слідством. Педагога посмертно реабілітували, але повернути втрачене життя було вже неможливо.

Висновки. Аналіз ключових чинників (масовість під гаслами боротьби з «контрреволюційними» та «антирадянськими елементами», винятковий цинізм, політико-ідеологічний характер тощо) репресивної політики влади проти освітянської інтелігенції періоду Великого терору на матеріалах архівно-кримінальної справи педагога Андрія Костянтиновича Алексєєва переконливо засвідчив актуальність теми.

Виокремлено механізми здійснення терору та фальсифікацій обвинувачень у другій половині 30-х років минулого століття, логістика яких полягала в арешті на

підставі здобутої «органами НКВС інформації», вишукування будь-якого компромату (соціальне походження, членство в опозиційних партіях, білі плями в біографії тощо), що посилювало звинувачення, вибиття «щиросердних зізнань» і швидкий вирок Трійки у справі. Як показують рішення про реабілітацію, ухвалені на підставі додаткових розслідувань, тодішні обвинувальні вирoki не мали під собою найменших підстав для звинувачень у «злочинах».

Наслідками терору проти педагогів Миколаївщини стали посилення політизації освітнього процесу, поширення серед учителів показного і лицедійного ентузіазму в підтримці настановних засад державної політики, втрачання значної кількості наукового, педагогічного та інтелектуального потенціалу краю.

Перспективи досліджень убачаємо в розширенні історіографічної та джерельної бази, потребі віддати належне пам'яті, повернути з небуття імена всіх репресованих освітян Миколаївщини, розробленні фактичних матеріалів для педагогічних працівників ЗЗСО Миколаївської області в освітньому та виховному процесі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Архівно-кримінальна справа репресованого Андрія Алексєєва. Державний архів Миколаївської області (далі – ДАМО). Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 299. 83 арк.
2. Галів М., Ярушак М. Репресований освітянин Федір Вишиваний (1890–1951): за матеріалами архівно-кримінальної справи / М. Галів, М. Ярушак // Проблеми гуманітарних наук : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія. – № 3/45, 2020. – С. 218–239. DOI: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.3/45.203990>.
3. Голгофа правди і науки. Освітняни Миколаївщини – жертви репресивно-каральної системи: історичне видання / упор., гол. ред. І. Ніколаєв. – Миколаїв : ОІППО, 2021. – 238 с.
4. Даниленко В. М. Сталінізм на Україні: 20–30-ті роки / В. М. Даниленко, Г. В. Касьянов. – К. : Либідь, 1991. – 342 с.
5. Кульчицький С. В. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919–1928 рр.) / Станіслав Владиславович Кульчицький. – К. : Основи, 1996. – 396 с.
6. Ніколаєв І. Є. Доля нескореного освітянина Василя Митинкова / І. Є. Ніколаєв // Науково-методичний, інформаційно-освітній журнал «Вересень» Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. – № 3 (102), 2024. – С. 194–201. DOI: <https://doi.org/10.54662/veresen.3.2024.16>
7. Ніколаєв І. Є. Ключові аспекти репресивної політики радянської влади про-

ти освітян Миколаївщини в 1937 році (до 85-річчя утворення Миколаївської області) / І. Є. Ніколаєв // Науково-методичний, інформаційно-освітній журнал «Вересень» Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. – № 4 (95), 2022. – С. 6–15. DOI: <https://doi.org/10.54662/veresen.4.2022.02>

8. Ніколаєв І. Є. Репресії проти освітян Миколаївщини – членів «націоналістичних організацій» у 1936–1938 роках (за матеріалами архівно-кримінальної справи Василя Северина) / І. Є. Ніколаєв // Науково-методичний, інформаційно-освітній журнал «Вересень» Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. – № 4 (91), 2021. – С. 89–100. DOI: <https://doi.org/10.54662/veresen.4.2021>

9. Сліпущенко С. Репресивно-каральна політика радянської влади проти науково-педагогічної інтелігенції Півдня України в 1930-х роках / С. Сліпущенко // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського : зб. наук. праць. Вип. 3.35 : Історичні науки. Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2013. – С. 123–126.

10. Шаповал Ю. Україна ХХ століття : Особи та події в контексті важкої історії / Юрій Іванович Шаповал. – К. : Генеза, 2001. – 560 с.

11. Шитюк М. Масові репресії проти населення Півдня України в 20–50-ті роки ХХ століття / Микола Миколайович Шитюк. – Київ : Тетра, 2000. – 532 с.

THE TRAGEDY OF ENLIGHTENMENT BY ANDRII ALIEKSEIEV

Nikolaiev Ihor,

*Doctor of Historical Sciences,
Head of the Department of Philosophy of Education,
Theory and Methodology of Social Science Subjects
Mykolaiv In-Service Teachers Training Institute
4-a Admiralska Street, 54001, Mykolaiv, Ukraine
ihor.nikolaiev@moippo.mk.ua*

The scientific publication, grounded in historiographical and historical research, as well as in archival and criminal records of the repressed scholar Andrii Aliexsieiev, presents an analysis of the key officials of the repressive and punitive policy of the Bolshovite regime against the Octovitian complacency of Mykolayivshchyna during the Great Terror. This is illustrated by mechanisms employed in order to combat oppositional and alternative views. The utilisation of archival materials has been instrumental in elucidating the presence of falsification mechanisms, which have been accused in the context of the alleged «counter-revolutionary nationalist organisations».

The analysis of the key factors (massive scale under the slogans of fighting «counter-revolutionary» and «anti-Soviet elements», exceptional cynicism, political and ideological nature, etc.) of the government's repressive policy against the educational elite during the Great Terror, on the basis of the archival and criminal case of the teacher Andrii Konstantynovych Aliexsieiev, allows us to confirm the relevance of the topic, convincingly testifying to the exceptional cynicism and comprehensiveness of political repression.

It has been proven that the main goal of this repressive approach was the establishment of an «atmosphere of fear», an active fight against any alternative official point of view, the depletion of personnel potential to the people's education, consolidation of total control over marriage in all areas of activity. The scientific novelty of this research lies in the fact that it introduces documentary material into the field of science, directing a comprehensive analysis towards the Soviet government's repressive policies against different faiths in the region. The

specifics and patterns of current terrorism on the regional level are revealed.

It is shown how, relying on compromising evidence regarding social origin, in our case, the family of a tsarist officer and the brother who emigrated to France, the NKVD authorities strengthened the accusations against an educator who had been innocently arrested.

In the second half of the 1930s, the author identifies the mechanisms of terror and falsification of charges. The logistics consisted of arrests based on information received by the NKVD officials, finding any compromising evidence (e.g. social origin, membership of opposition parties, gaps in the biography) that exacerbated the charges, extracting sincere «confessions», and quick verdicts by the Troika. As was shown by the decisions on rehabilitation based on additional investigations, the punishment was not the result of even an ephemeral crime.

It has been proven that the dominant principle of the Soviet state system was the doctrine of «class struggle», whereby the success of Soviet society in building socialism prompted resistance from internal and external enemies who infiltrated the country with spies and «wrecking elements». Teachers in the Mykolaiv region, as well as across Ukraine, were accused of «bourgeois nationalism». Under these slogans, a large-scale «purge» of public education institutions was carried out, claiming the lives of thousands of citizens.

Keywords: *educational environment; Mykolaiv region; nationalist organizations; repressions; teachers; totalitarianism.*

REFERENCES

1. *Arkhivno-kryminalna sprava represovanoho Andriya Aleksyeyeva*. Derzhavnyi arkhiv Mykolaivskoi oblasti. F. R-5859. Op. 2. Spr. 299. 83 ark. (rus).
2. Danylenko, V. M. (1991). *Stalinizm na Ukraini: 20–30-ti roky* [Stalinism in Ukraine: 20-30 s]. K.: Lybid (ukr).
3. Haliv, M., & Yarushak, M. (2021). Represovanyi osvitianyn Fedir Vyshyvanyi (1890–1951): za materialamy arkhivno-kryminalnoi spravy. [The repressed educator Fedir Vyshyvanyi (1890–1951): according to the materials of the archival and criminal case]. *Problemy humanitarnykh nauk. Seriya Istoriia*, 3/45. DOI: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.3/45.203990> (ukr).
4. *Holhofa pravdy i nauky. Osvitiany Mykolaivshchyny – zhertvy represyvno-karalnoi systemy: istorychne vydannia* (2021). [Calvary of Truth and Science. Educators of the Mykolaiv Region – Victims of the Repressive and Punitive System: Historical Edition]. (Ed. I. Nikolaiev). Mykolaiv: OIPPO (ukr).
5. Kulchytskyi, S. V. (1996). *Komunizm v Ukraini: pershe desiatyrichchia* (1919–1928 rr.) [Communism in Ukraine: the first decade (1919–1928)]. K.: Osnovy (ukr).
6. Nikolayev, I. Ye. (2024). Dolya neskorenoho osvityanyna Vasylya Mytynkova [The fate of the indomitable educator Vasyl Mytynkov]. *Veresen*, 3 (102), 194–201. DOI: <https://doi.org/10.54662/veresen.3.2024.16> (ukr).
7. Nikolaiev, I. Ye. (2022a). Kliuchovi aspekty represyvnoi polityky radianskoi vlady proty osvitian Mykolaivshchyny v 1937 rotsi (do 85-richchia utvorennia Mykolaivskoi oblasti) [Key aspects of the repressive policy of the Soviet authorities against the educators of the Mykolaiv region in 1937 (to the 85th anniversary of the formation of the Mykolaiv region)]. *Veresen*, 4 (95), 6–15. DOI: <https://doi.org/10.54662/veresen.4.2022.02> (ukr).
8. Nikolaiev, I. Ye. (2022b). Represii proty osvitian Mykolaivshchyny – chleniv «natsionalistychnykh orhanizatsii» u 1936–1938 rokakh (za materialamy arkhivno-kryminalnoi spravy Vasylia Severyna) [Repressions against educators of the Mykolaiv region – members

of «nationalist organizations» in 1936–1938 (based on the materials of the archive and criminal case of Vasyl Severyn)]. *Veresen*, 4 (91), 89–100. DOI: <https://doi.org/10.54662/veresen.4.2022> (ukr).

9. Shapoval, Yu. (2001). *Ukraina XX stolittia: Osoby ta podii v konteksti vazhkoï istorii* [Ukraine in the 20th century: Persons and events in the context of difficult history]. K.: Heneza (ukr).

10. Shytiuk M. (2000). *Masovi represii proty naseleennia Pivdnia Ukrainy v 20–50–ti roky XX stolittia* [Mass repressions against the population of Southern Ukraine in the 20s–50s of the 20th century]. K.: Tetra (ukr).

11. Slipushchenko, S. (2013). Represyvno-karalna polityka radianskoï vlady proty naukovo-pedahohichnoi intelihentsii Pivdnia Ukrainy v 1930-kh rokakh [Repressive and punitive policy of the Soviet government against the scientific and pedagogical intelligentsia of Southern Ukraine in the 1930s]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho*. Vyp. 3.35: *Istorychni nauky*, 123–126 (ukr).

Стаття надійшла до редакції: 26.05.2025

Прийнято до друку: 11.06.2025